

Bijlage: 41 herdenkingsbomen markeren de 'Wijtschateboog' en 'Missines Ridge' (Heuvelland - Mesen)

START VAN PROJECT HERDENKINGSBOMEN IN IEPER

In het kader van de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog lanceerde de Vlaamse regering in 2010 een 'Impulsfonds 100 jaar Grote Oorlog'. Hierbij werden diverse instanties uitgenodigd om projectvoorstellen in te dienen bij Toerisme Vlaanderen. De stad Ieper en het In Flanders Fields Museum maakten in nauwe samenwerking een uitgebreid investeringsdossier op: 'De Ieperboog, Ontsluiting van een frontlandschap'. In 2015 werden de topgebieden met unieke relict en getuigenissen van het oorlogslandschap 1914-1918 in de Kleine Ieperboog grondig heringericht en ontsloten.

De frontlijnen van de Kleine Ieperboog

Binnen het kader van de voorgestelde en goedgekeurde landschapsprojecten groeide de nood aan een eenvoudige, duidelijke, maar ook landschappelijk verantwoorde én intrigerende wijze om de eerste frontlijnen of gevechtslinies duidelijk in het huidige landschap te situeren en herkenbaar te maken. Uit de vele veldervaringen van de voorbije jaren bleek immers dat het voor elke bezoeker van de oorlogslandschappen en -sites van elementair belang is om de eerste frontlijnen goed te kunnen situeren binnen het landschap. Op die wijze krijgt ook het essentiële begrip 'Niemandland' vorm en inhoud, en dit vaak op dramatische wijze, bijvoorbeeld wanneer blijkt dat de beide frontlijnen jarenlang op amper 30 meter van elkaar verwijderd bleven.

Het project spitst zich welbewust toe op de 'Kleine Ieperboog'. Dit is het aaneengesloten front van ongeveer 25 km lang, dat in een halve cirkel op 3,5 tot 4 km van de stad Ieper lag, van het noorden, oosten tot het zuiden. Het was één de langst gelijkblijvende frontlijnes tijdens de hele oorlog en derhalve ook een van de meest gevreesde van het hele Westelijke front. Deze frontsituatie hield bijna onveranderlijk stand vanaf november 1914 (voor het oostelijk en het zuidelijk deel) of eind april 1915 (noordelijk deel) tot 7 juni 1917 (voor het zuidelijk deel) of september 1917 (voor het noordelijke en het oostelijke deel).

138 bomen als levend merkteken

Om dit concept op concrete en duurzame wijze te kunnen realiseren, ontwikkelden de Ieperse dienst milieueducatie en het IFFM het project "Herdenkingsbomen op de frontlijnen van de Kleine Ieperboog". Als landschappelijk signaal of merkteken om de eerste frontlijnen duurzaam te markeren, werd gekozen voor hoogstammige bomen, steeds voorzien van een speciaal hiertoe ontworpen metalen boomkorf.

De bomen werden in het voorjaar van 2014 (eerste 50 exemplaren) en in het voorjaar van 2015 (88 exemplaren) aangeplant op plaatsen waar de belangrijkste en meest langdurige eerste frontlijnen langs of doorheen geschikte plaatsen of terreinen lopen. In totaal werden uiteindelijk 138 herdenkingsbomen aangeplant.

De precieze plaatsen waar de bomen zijn aangeplant, werden zorgvuldig uitgekozen door de specialisten van het In Flanders Fields Museum en het Kenniscentrum IFFM: dr. Birger Stichelbaut, als archeoloog gespecialiseerd in de luchtfotografie van de Eerste Wereldoorlog, en Piet Chielens, coördinator van IFFM. Birger en Piet duiden de plantzones aan na uitgebreid wetenschappelijk onderzoek, vooral op basis van luchtfotografie en kaartenonderzoek.

Naast de resultaten van dit onderzoek, werd de uiteindelijke keuze voor de plantplaatsen ook bepaald in functie van de haalbaarheid binnen zinvolle situaties, namelijk op plaatsen die voor bezoekers goed zichtbaar zijn, waar de herdenkingsboom geen hinder veroorzaakt en over voldoende ruimte beschikt om volwaardig te ontwikkelen als hoogstamboom. Dit gebeurde steeds in overleg met de grondeigenaar en/of de gebruiker.

Boomkorven versterken signaalfunctie

Het is niet zinvol om een reeks bomen met een beladen symbolische betekenis als 'frontboom' aan te planten indien deze niet als 'bijzonder' herkend kunnen worden. De bomen moeten voldoende opvallen in het landschap en met een goed gekozen signaal 'gemerkt' zijn, evenwel zonder het landschapsbeeld te verstoren. Ze moeten het landschap 'betekenen' maar niet 'bezoedelen', ze moeten de verbeelding (namelijk de ingebeelde frontlijn) prikkelen zonder bombastisch te worden.

Daarom werd ervoor gekozen om elke herdenkingsboom te voorzien van een eenvoudige metalen boomkorf (of harnas). Dergelijke korven worden meestal toegepast om bomen in een stedelijke omgeving of publieke ruimte te beschermen. Door de toevoeging van een uitgezocht maar sober kleursignaal (werd de merkfunctie versterkt tot een goed herkenbaar signaal, ook op grotere afstanden).

Geïnspireerd door het gestandaardiseerde kleurgebruik dat de geallieerde troepen op hun militaire frontlijnkaarten tijdens de oorlogsjaren toepasten, kozen we ervoor om de boomkorven op de geallieerde (Franse, Britse en/of Belgische) frontlijn te voorzien van een blauwe bovenrand (de twee bovenste horizontale staven) en de boomkorven op de Duitse frontlijn van een rode bovenrand.

De meeste korven werden bovendien voorzien van een klein infobord (formaat 30 x 40 cm) met de situering en de afbeelding van een goede historische landschapsfoto met de concrete frontlijn, de naam en de datering. Belangrijk is ook dat elke herdenkingsboom voorzien werd van een eigen nummer, zodat deze nummering kan gehanteerd worden als duiding van de boom op andere infodragers, zoals wandelfolders, fietskaarten, digitale app's, infoborden en dergelijke.

Soortkeuze: eerherstel voor de olm

De uiteindelijke keuze werd geïnspireerd door het traditionele gebruik en beheer van hoogstambomen in de regio rond Ieper. De meest algemene en ook meest duurzame boomsoort in het Ieperse (en bij uitbreiding ook heel West-Vlaanderen) was eeuwenlang de olm of iep. Olmen waren in het begin van de 20ste eeuw ook in het frontlandschap beeldbepalend en alom tegenwoordig. De boomrijen langs wegen en percelen speelden zelfs een cruciale rol in de lokale frontvorming aan begin van de stellingenoorlog. Diverse fotodocumenten uit 1915 en 1916 tonen dit duidelijk. Tijdens de oorlog werd de olmenbestanden in het Ieperse totaal vernietigd. In de jaren van de wederopbouw werden er vele honderden olmen terug aangeplant. Helaas stak een nieuwe bedreiging de kop op, die drastisch tekeer zou gaan. Kort na de eerste heraanplantingen sloeg de vernietigende 'olmenziekte' toe. Binnen 10 jaar tijd stierf ongeveer de helft van alle Europese olmen.

De olmenziekte: indirect gevolg van de oorlog?

De ziekte werd veroorzaakt door een schimmel die woekert in de vaatbundels van de iep, deze volledig verstopt en daardoor grote, gezonde bomen op kort tijd laat afsterven. De schimmel zelf zou oorspronkelijk uit Azië komen, waar de olmen wel bestand zijn tegen deze ziekte. Onze Europese olmensoorten hebben echter geen verweer tegen deze 'exotische' parasiet.

De agressieve schimmel laat zich van boom tot boom verspreiden door iepenspintkevers, die gangetjes boren in de bast om er hun eitjes te leggen. De larven voeden zich met het basthout en komen na enkele weken als jonge kevertjes naar buiten. Ze voeren de kleverige schimmelsporen met zich mee en brengen die over van boom tot boom.

In Vlaanderen sloeg de schimmelziekte toe in drie periodes, de laatste en fatale periode liep van 1975 tot 1985. Meer dan 90% van alle overblijvende olmen uit de hele streek werden aangetast en verdwenen. Hier en daar ontsnapten als bij toeval enkele exemplaren aan de dodelijke schimmel.

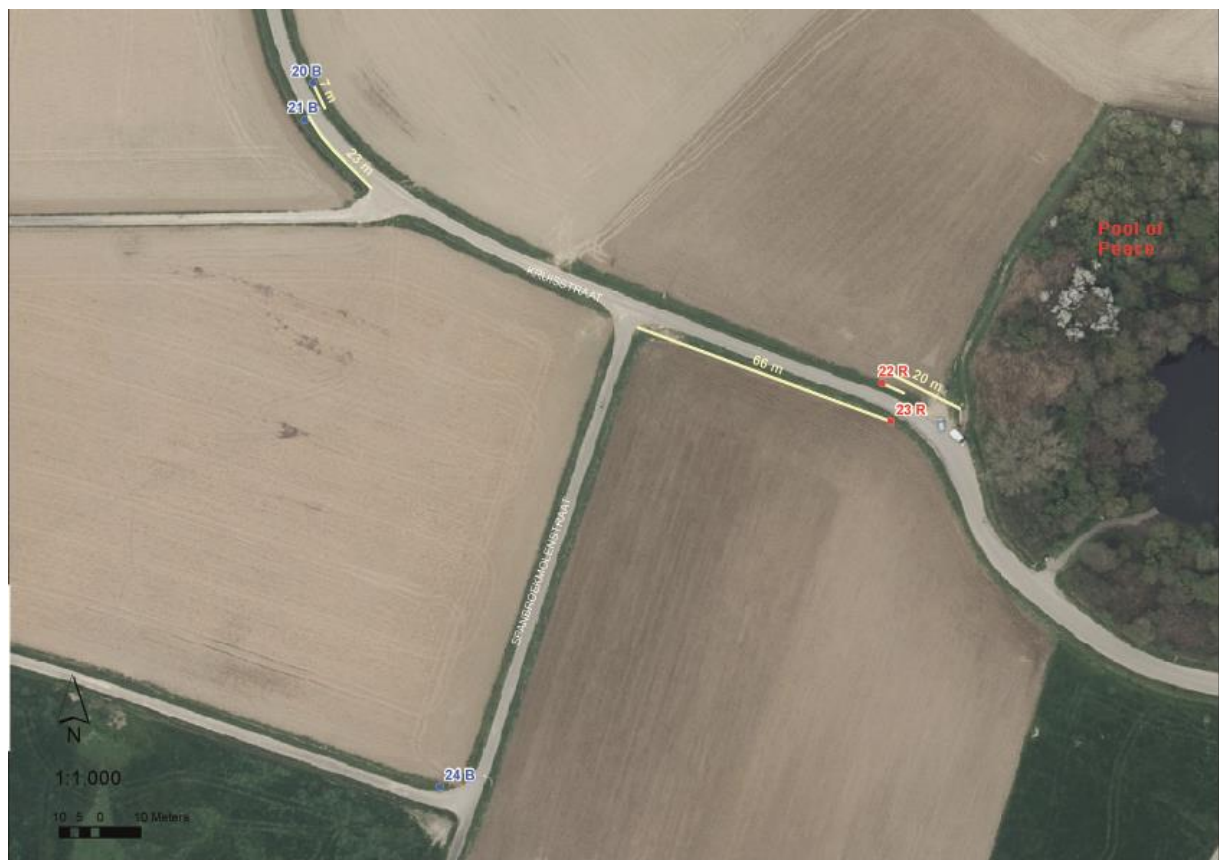
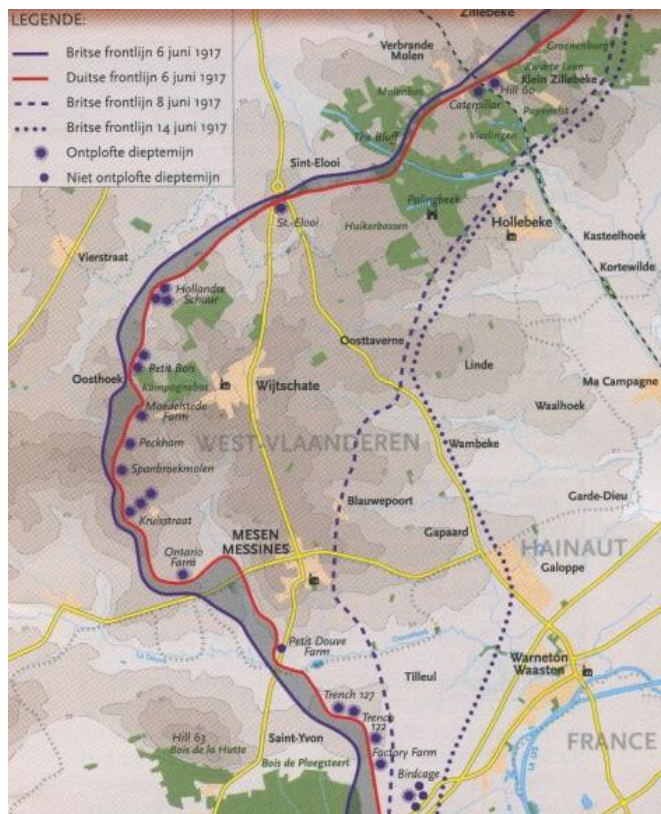
Pittig detail: de Aziatische olmenziekte zou wel eens onze zuidelijke Westhoek kunnen hebben bereikt tijdens de oorlogsjaren, via de massale aanvoer van zowel materialen (houten kisten!) als mensen uit Azië, vooral vanuit China. Mogelijks is de uitroeiing van de Europese olm dan ook een indirect gevolg van de Eerste Wereldoorlog!

De resistente olm uit Parijs

Reeds vanaf de beginjaren dat de ziekte toesloeg, werd door diverse kwekerijen en instituten actief gezocht naar ziekteresistente rassen van de olm. Vele pogingen mislukten, of gaven twijfelachtige resultaten. Pas in 2012/2013 werd een nieuw ras erkend als volledig ziektevrij en vrijgegeven voor commercieel gebruik en dus veilige heraanplanting. Het gaat over het resistente ras 'Ulmus lutece (Nanguen)'. Deze kruising werd vanaf de jaren 1990 gedurende meer dan 20 jaar getest door het onderzoeksinstituut INRA / ALTERRA in Frankrijk. Hij is het resultaat van een kruisbevruchting tussen 6 Franse, 1 Brits en diverse Chinese soorten. De kwekers zijn er intussen van overtuigd dat het ras resistent is tegen de olmenziekte, veroorzaakt door de schimmel *Ophiostoma*. De soortnaam Lutece is ingegeven als verwijzing naar de hulp die de onderzoekers kregen van de parkafdeling van de stad Parijs: 'Lutetia' is de oude, Romeinse naam voor Parijs. Deze dienst slaagde erin om in haar kwekerijen (Park van Vincennes) het nieuwe ras 20 jaar lang op te kweken en op te volgen, mét resultaat. *Ulmus lutece* Nanguen is kwekersrechtelijk beschermd binnen Europa onder nummer EU 17197 en kan enkel via erkende kwekerijen aangekocht worden. De stad Ieper was dan ook een van de allereerste afnemers toen de nieuwe boom op de markt kwam, bij de Nederlandse boomkwekerij Batouwe uit Dodewaard (Nijmegen).

Tekst: Lieven Stubbe, diensthoofd milieueducatie en Landschapszorg, Oudstrijderslaan 1, 8900 Ieper, milieu_educatie@ieper.be

BEELDMATERIAAL

Plaatsbepaling van 3 Britse (blauw) en 2 Duitse (rood) herdenkingsbomen ter hoogte van de Pool of Peace (Spanbroekmolenkrater) te Wijtschate

